

„NAȚIUNE“ ȘI „NAȚIONALITATE“ ÎN CONCEPȚIA LUI SIMION BĂRNUȚIU

Majoritatea studiilor consacrate lui Simion Bărnuțiu îl privesc ca om politic, mentor al unei generații revoluționare, cea de la 1848/1849, și ca profesor creator de „școală“ la Iași, ceea ce este real, avându-se în vedere activitatea desfășurată. Atunci când s-a încercat să se analizeze „gândirea“ sa, majoritatea autorilor s-au îndreptat cu predilecție spre ideile sale filosofice și juridice, atitudine iarăși îndreptătită, dacă avem în vedere „greutatea“ acestor idei în opera și reflecțiile lui Bărnuțiu. Numai în subsidiar, ca un fel de apendice, ideile sale politice, pedagogice, sociologice, estetice etc. au fost abordate. Sau dacă li s-a acordat o oarecare atenție, mai ales celor politice, au fost privite tot prin prisma ideilor sale juridice, sau au fost pur și simplu numai consemnate, fiind lipsite adeseori de o profundă analiză.

S-a mai produs însă un lucru interesant în legătură cu opera scrisă a lui Bărnuțiu. (În paranteză fie spus, cei avizați o știu: opera principală a lui Bărnuțiu a fost cea vorbită. Multă vreme om politic, Bărnuțiu s-a risipit în oralitatea discursului politic. Ca să nu mai spunem că multe dintre ideile sale scrise stau risipite peste tot. Pe când „Opere complete“ Simion Bărnuțiu?). Dacă aprecierile extreme la adresa operei sale au fost de mult abandonate, odată cu lucrarea lui G. Bogdan-Duică¹, „*Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*“, apărută la Editura *Cultura Națională*, în 1924, se fac primii pași serioși pe linia contestării (sau atenuării) originalității ideilor lui Simion Bărnuțiu, încercându-se, nu fără o oarecare întemeiere, să se pună în evidență filiația ideilor bărnuțiene din diverși autori (germani și maghiari, îndeosebi). Iată ce spune G. Bogdan-Duică: „Întrucât eu cred că figura lui Bărnuțiu a trecut în istorie fără multe legături directe cu prezentul, întrucât știu că *despre originalitate, la el, nu poate fi vorba*, ... numai din pur interes literar-istoric vom lămuri aici legăturile lui Bărnuțiu cu filosofia germană și vom dezvălui izvoarele sale științifice“². Considerăm că G. Bogdan-Duică nu este tendențios. El este convins și vrea să demonstreze, cum însuși o spune mai departe, că „*importanța științifică a lui S. Bărnuțiu nu constă în introducerea ideilor dreptului natural la Români: ele erau de mai mult între noi; ci constă într-o reintroducere, pe baze mai serioase, cu stăruință mai mare și cu aplicarea lor*

¹ Gheorghe Bogdan-Duică (1866—1934). Născut în Brașov, localitate în care își începe studiile. Istoric literar îndeosebi. Frate cu istoricul I. Bogdan. Aca-
demician (1919) și profesor universitar la Cluj. Autor al unor studii de istorie
literară și culturală despre Bărnuțiu, Ion Ionescu de la Brad, Vasile Alecsandri,
Ioan Barac precum și al „*Istoriei literaturii române moderne. Întâii poeți mun-
teni*“.

² Op. cit., p. 142.

consecvență la aprecierea întâmplărilor politice prin care nația trecea, prin care trecea toată nația³.

Drumul deschis de către Bogdan-Duică va fi continuat, într-o oarecare măsură, în perioada interbelică, de către Petre Pandrea⁴, autor al lucrării „*Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuțiu*“, apărută la București, în 1935, la „Fundăția pentru literatură și artă «Regele Carol II»“. Am spus „într-o oarecare măsură“ deoarece P. Pandrea, deși se ocupă în bună măsură de analiza „izvoarelor“ ideilor bărnuteiene, este mult mai nuanțat. El susține, pe bună dreptate, că anumite elemente din „unitatea unei concepții“ (a lui Bărnuțiu, aici) fac parte din atmosfera unei epoci, sunt „bunuri comune, iar nu idei cu o nuanță pur personală“⁵. „Atribuirea lor exclusiv unei doctrine... e o eroare; o eroare dublată de o injustiție, când un patrimoniu e rezervat unui singur moștenitor, în loc de a fi distribuit fiilor veacului, așa cum s-a întâmplat în realitate“⁶, susține autorul mai departe.

„Cotirea“ realizată de P. Pandrea pe drumul înțelegerii corecte a „gândirii“, lui Bărnuțiu va fi, sperăm, definitiv realizată de către D. D. Roșca. Iată ce spunea filosoful ardelean în eseu despre Bărnuțiu din anul 1944: „Nu izvoarele «apropiate» au importanță pentru a înțelege semnificația lui Bărnuțiu, căci, drept vorbind, acestea nu sunt izvoare adevărate. Ele au fost numai «conduce» ce-au adus apa vie a adevăratelor izvoare, izvoare «îndepărtate»...“⁷. Spune autorul mai departe: „...elementele cele mai importante ale concepției bărnuteiene trebuie căutate în Occident, în atmosfera generală și printre bunurile comune ale acestuia, atmosferă ce-și sufla atunci duhul ei primenitor și în ținuturile carpatice...“⁸. Numai astfel, ne îndeamnă D. D. Roșca, „vom înțelege în ce măsură mare fiul cantorului din Bocșa Sălajului a fost un spirit de formație și orientare europeană“⁹.

Bărnuțiu — spirit european, ale cărui idei se înscriu într-un curent de gândire cu adânci rădăcini în Europa occidentală modernă, iată drumul pe care mergem. Studiul nostru își propune însă să scoată în evidență ideile lui Bărnuțiu cu privire la o problemă foarte prezentă în secolul al XIX-lea în gândirea juridică și istorică europeană — „problema naționalităților“. Lucrările care au analizat evoluția ideii de „naționalitate“ în gândirea europeană din secolul al XIX-lea au pus în evidență rolul de avangardă și contribuția majoră a „școlilor“ juridice

³ *Idem*.

⁴ Petre Pandrea (pseudonimul lui Petre Marcu) (1904—1968). Născut la Balș, a fost jurist și filosof român. Eseist, autor al unor scrieri aforistice („*Pomul vieții*“), monografii („*Brâncuși*“), lucrări de criminologie („*Criminologia dialectică*“).

⁵ *Op. cit.*, p. 22.

⁶ *Idem*.

⁷ D. D. Roșca, *Europeanul Bărnuțiu*, Tipografia „Dacia Traiană“ S. A., 1944, p. 20.

⁸ *Idem*.

⁹ *Idem*.

italiană și franceză, aspect susținut și de către noi cu diverse prilejuri¹⁰. Lecturarea însă cu atenție a operei lui Simion Bărnuțiu scoate în evidență o concepție interesantă și modernă cu privire la problematica „națiunii” și „naționalității”, ce-l poate înscrie printre gânditorii de seamă ai epocii. Oricum, după cunoștințele noastre, în peisajul gândirii românești în domeniul amintit, Bărnuțiu deține o poziție de avangardă¹¹. Pare totuși puțin curios faptul că în 1894, într-o conferință ținută la Ateneul Român din București, Aurel C. Popovici sublinia: „E caracteristic, că în literatura noastră nu se găsește mai nici o scriere despre principiul de naționalitate, cu toate că ne găsim în condițiuni, care reclamă, ca natura și puterea de acțiune ale acestui principiu să fie cât se poate de bine și îndeobște cunoscute de toate păturile societății românești, pentru că în ultimă analiză acest principiu este motorul tuturor revendicațiunilor naționale”¹².

Să urmărim, deci, mai întâi, evoluția conceptelor de „națiune” și „naționalitate” în gândirea europeană din vremea lui Bărnuțiu. Ne vom folosi, ca și altă dată, de excelenta lucrare a lui George Sofronie — „*Principiul Naționalităților în dreptul internațional public*”, apărută la București, în 1929, la Atelierele Grafice „Cultura Națională”.

Din capul locului trebuie să facem însă o distincție.

În primul rând, faptul „naționalității”, în sens larg, ca fel de a fi al unei etnii (comunități), fel de a fi determinat de tradiții, obiceiuri, limbă, teritoriu etc., precum și conștiința acestui fel de a fi, este mult mai vechi decât înțelesul conferit termenului de „naționalitate” în secolul al XIX-lea. Încă din antichitate unele popoare devin conștiente de acest fel al lor de a fi, de unitatea lor. Un anume „sentiment comunitar” se constituie în sânul acestor popoare, iar acesta odată constituit modelează și orientează viața membrilor comunității. La vremea respectivă însă elementele „naționalității” nu au funcționat într-un tot. De la popor la popor, un element sau altul a fost considerat (înțeles) ca esențial, și în jurul acestuia s-a clădit acel „sentiment național” de care vorbeam mai înainte. La evrei „naționalismul” avea un caracter eminamente religios și „rasial”. Monoteismul lor și statutul de „popor ales” i-a făcut să se perceapă și să fie percepuți într-un anumit fel, le-a conferit solidaritate, rezistență și cerbicie națională. La greci, „sentimentul național” a oscilat continuu între două tendințe: atașarea față de cetate și mândria de a aparține unei rase privilegiate, față de care restul umanității era calificat ca barbar. Romanii

¹⁰ Octavian Tătar, „Principiul Naționalităților”, problema cetățeniei și tratatele semnate de România la Conferința de Pace (1919—1920), în volumul „Restituirii III”, Bibliotheca Musei Devensis, Deva, 1995, p. 259—267; Octavian Tătar, România și „principiul naționalităților” (1918—1920), în *Revista de Istorie Militară*, nr. 5—6 (45—46)/1997, p. 15—19.

¹¹ Printre primele abordări românești se înscriu: Aurel C. Popovici, „Principiul de Naționalitate”, București, 1894 și „Stat și națiune. Statele Unite ale Austriei Mari”, apărută la Viena, în 1906. Urmează apoi „*Naționalitatea în artă*”, în 1915, de A. C. Cuza, „*Principiul național, originea și dezvoltarea lui*” de N. Iorga, în 1917, pentru a cita pe cele mai importante.

¹² Aurel C. Popovici, *Principiul de Naționalitate*, București, 1894, prefață.

au fost călăuziți de cultul față de „cetatea Roma“, simbol al imperiului și leagăn al tradițiilor culturii lor. În evul mediu și „zorii epocii moderne“, elemente noi au conferit alte dimensiuni „naționalității“. Avem în vedere spargerea unității creștine prin reforma religioasă, formarea marilor state monarhice occidentale, renașterea culturală și economică. Aceste schimbări au determinat ca, ușor, ușor, cuvântul „natio“, echivalent cu cel de „seminție“, „etnie“ sau „popor“, să dobândească semnificația de „națiune“ din secolul al XIX-lea, iar în planul subiectivității umane să se treacă de la „sentimentul etnic“, uneori atât de difuz și limitat (ca încărcătură de conținut și extindere geografică sau etnică), la „conștiința naționalității“ și „conștiința națională“.

În al doilea rând, faptul „naționalității“ sub aspect juridic și sub acela al preocupărilor de *realizare practică*, după foarte mulți autori nu trece dincolo de Revoluția Franceză din 1789. „Filosofia franceză a secolului al XVIII-lea, subliniază George Sofronie, 1-a precizat baza teoretică, pe care s-au construit doctrinele naționaliste ale secolului al XIX-lea. Mișcarea generală de emancipare provocată de Revoluția Franceză, a pus-o la ordinea zilei, a introdus-o deci în istorie. Și ca urmare, evenimentele sec. al XIX-lea și a începutului sec. al XX-lea, au fost determinate de această chestiune a naționalităților. Din aceste puncte de vedere deci, nici de națiune, nici de principiul naționalităților, nu se poate vorbi decât ca un fenomen destul de nou, în istorie“¹³. Deci secolele al XVIII-lea și al XIX-lea convertește „sentimentul național“ în „ideologie națională“, afirmarea „naționalității“ devine temeiul cel mai îndreptățit și scopul oricărei comunități conștiente de „naționalitatea“ sa, și, ca atare, poate fi un principiu de drept internațional public. Acest întreg proces din secolele XVIII—XIX este opera intelectualilor. „În mase, ideea națională trăiește cu o mare parte subconștientă. La intelectuali ea este conștientă, vie. Ei au dat naștere teoriilor naționaliste, ei au format doctrina principiului naționalității“¹⁴. Prin studiul istoriei popoarelor, a limbii etc., deci prin „meditarea originilor“, intelectualii au prezentat revendicările naționale ca un rezultat natural al acestei meditări. Și tot intelectualilor li se datorește prezentarea, în formă sistematică, a diferitelor revendicări naționale.

Numai că în secolul al XVIII-lea cuvintele *popor* și *națiune* sunt destul de amestecate ca înțeles. Pentru J. J. Rousseau puterea vine de la popor, popoarele sunt egale de la mama lor natura, ele, întocmai ca indivizii, pot să-și manifeste liber voința, cu condiția de a nu împieta asupra altor popoare. Și de la „Contractul social“ a lui Rousseau la „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului“ a Revoluției Franceze nu este departe. Suveranitatea rezidă în națiune, spune Revoluția Franceză, și legea este expresia voinței generale (naționale), de unde urmează că voința generală, singura deținătoare a legii, are competența de a defini suveranitatea sa. Răsunetul acestor idei a fost

¹³ George Sofronie, *op. cit.*, p. 59—60.

¹⁴ *Ibidem*, p. 39—40.

imens. Ele s-au răspândit prin pana cărturarilor printre cărturari, prin simplitatea lor au cuprins masele, iar armatele lui Napoleon le-au răspândit de-a lungul Europei. Prin opresiunea popoarelor supuse, Franța imperială a dezvoltat sentimentul național, dar l-a și întors contra ei. Dacă în planul relațiilor dintre state aceste idei nu au putut fi convertite în principiu de drept decât la finele primului război mondial, pe planul dezbaterilor teoretice, conștiinței și acțiunii naționale, noile idei naționalitare s-au bucurat de o efervescență deosebită. Istorici, juriști, oameni de litere și filosofi au căutat să le aprofundeze, să le confere temeinicia necesară și să găsească modalitățile de a deveni operaționale în planul acțiunii practice. Cu timpul s-au creat adevărate „școli” de gândire, care poartă în sine puternice comanda-mente specifice.

Să urmărim mai departe trei dintre aceste „școli” de gândire în ideile lor despre „națiune” și „naționalitate” — italiană, franceză și germană, nu de alta dar, considerăm noi, fiecare dintre ele l-a marcat, într-un fel sau altul, pe Simion Bărnuțiu.

În peisajul reflecțiilor din Italia asupra națiunii, cel care va crea o adevărată „școală” a fost Pascal Mancini, profesor de drept internațional la Universitatea din Torino. Pascal Mancini este exponentul unei stări de spirit italiene ce atinsese apogeul în revoluția de la 1848. În prelegerea de deschidere a cursului de drept internațional, susținută în ianuarie 1851, Mancini definea astfel națiunea: „La nazione e una societa naturale di uomini, di unita di territorio, di origini, di costumi, di lingua conformata a comunanza di vita e di coscienza sociale”¹⁵. Această primă definiție a națiunii, clasică prin precizia și coerența termenilor, a fost acceptată de majoritatea autorilor. Elementul nou, esențial pe care autorul îl introduce între elementele unei națiuni — cel al conștiinței — dă o precizie și mai mare ideii de națiune. Cu toate criticile aduse, prin caracterul său generos universal, ea a devenit un element important nu numai pentru revendicările italiene, ci și pentru acelea ale altor națiuni din Imperiul Habsburgic. Deși cursurile lui Mancini au fost interzise, iar regele Neapolelui i-a confiscat bunurile, totul a fost zadarnic. Ideile sale au devenit preponderente în mișcările naționale. Nu avem nici un indiciu că pe timpul studiilor sale în Italia, la Pavia, între 1852—1854, Bărnuțiu ar fi studiat *Prelezio-
ne*le lui Mancini, cel puțin așa reiese din cartea lui Alexandru Marcu — „*Simion Bărnuțiu, Al. Papiu Ilarian și Iosif Hodoș la studii în Italia*”, apărută la București, în 1935. Dar, dacă acceptăm ideea profesorului Al. Marcu potrivit căreia în acea vreme Pavia era unul dintre cele mai agitate centre împotriva reîntronării dominației habsburgice¹⁶ și de răspândire a literaturii politice clandestine¹⁷, iar în anul 1853, în februarie, Bărnuțiu a trăit aici pe viu o adevărată mișcare revolu-

¹⁵ „Națiunea este o societate naturală de oameni, bazată pe unitatea de teritoriu, de origini, de obiceiuri, de limbă conformă comunității de viață și de conștiință socială”. Apud G. Sofronie, *op. cit.*, p. 18.

¹⁶ *Op. cit.*, p. 15.

¹⁷ *Ibidem*, p. 16.

ționară¹⁸, putem aprecia că transilvăneanul nostru nu era deloc străin de ideile naționalitare ale Italiei acelei vremi. Dacă mai adăugăm faptul că unii dintre profesorii lui Bărnuțiu¹⁹, printre care decanul Zuradelli, sau Andrea Zambelli — profesor de Științe și Legi Politice, erau cunoscuți revoluționari italieni sau remarcabili oameni de știință, se întărește ipoteza de mai sus.

În mediul francez ideile despre națiune urmează aceleași coordonate ca cele italiene. De fapt, Franța revoluției de la 1848 și a lui Napoleon al III-lea este centrul cel mai puternic al noilor idei naționalitare. Sunt continuate aici ideile din timpul revoluției de la 1789 și ale războaielor napoleoniene, idei cu care Bărnuțiu era de multă vreme familiarizat, fie prin studiul operei lui J. J. Rousseau, fie prin intermediul școlii juridice germane. Emblematică pentru școala franceză a doctrinei despre națiune rămâne definiția lui Ernest Renan, prezentată într-o conferință la Sorbona, în 1882. Analizând tot materialul cunoscut asupra problemei națiunii, Er. Renan susține că o națiune este „une grande solidarité, constituée par le sentiment des sacrifices qu'on a faits et de ceux qu'on est disposé de faire encore. Elle se résume, pourtant, dans le présent par un fait tangible: le consentement, le désir clairement exprimé de continuer la vie commune... Ce qui constitue une nation, ce n'est pas de parler la même langue ou d'appartenir ou même groupe ethnographique, s'est d'avoir fait ensemble de grandes choses dans la passé et de vouloir en faire encore dans l'avenir”²⁰. Este adevărat, la vremea aceea Bărnuțiu nu mai era. Dar Er. Renan nu făcea altceva decât să sistematizeze și sintetizeze ideile mediului francez al vremii sale; el nu inventa, era ecoul stării de spirit.

Marea influență asupra lui Bărnuțiu a exercitat-o școala juridică germană din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Aici găsește Bărnuțiu majoritatea surselor teoretice ale concepției sale în problema națională. Este vorba de un mediu spiritual efervescent, lipsit de unison, adeseori contradictoriu, cu rădăcini în gândirea franceză a secolului al XVIII-lea, dar și în cea autohtonă mai veche sau contemporană, ce se alimenta continuu dintr-o realitate germană marcată de efortul de reorganizare postnapoleoniană, de reclădire a spiritului național și de realizare a unității naționale. Se confruntau aici concepțiile istorismului organicist, cu cele ale dreptului natural de sorginte rousseauiană, ale dreptului pozitiv și liberalismului. Din confruntarea lor se va naște, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, concepția dominantă în mediul german asupra națiunii: teoria „națiunii erudite” și a „statului — națiune”. Studiile lui Petre Pandrea și G. Bogdan-

¹⁸ *Ibidem*, p. 65.

¹⁹ *Ibidem*, p. 119—120.

²⁰ „O mare solidaritate constituită de sentimentul sacrificator pe care le-a făcut și care este dispusă să le facă încă. Ea se rezumă, totuși, în prezent la un fapt tangibil: consimțământul, dorința clar exprimată de a continua viața comună. Ceea ce constituie o națiune, nu înseamnă numai să vorbești aceeași limbă sau să aparții aceluiași grup etnografic, înseamnă să fi făcut împreună lucruri mari în trecut și să vrei să le faci încă în viitor”. Apud G. Sofronie, op. cit., p. 20—21.

Duică, amintite deja, precum și cel al lui Ioan Chindriș — „Opera și ideile lui Simion Bărnuțiu”, cuprins în lucrarea „*Simion Bărnuțiu. Discursul de la Blaj și scrieri de la 1848*”, apărută la Cluj-Napoca, în 1990, au arătat pe larg influențele germanilor Savigny²¹, Krug²², Rotteck²³, exercitate asupra lui Bărnuțiu. Facem aici doar o singură precizare: când spunem „influențele asupra lui Bărnuțiu” avem în vedere remarcabila capacitate a lui Bărnuțiu de a dialoga cu ideile vremii, de a le valorifica în analiza realității românești, de a le integra în circuitul cultural din țară și de a avansa, pornind de la ele, alte idei menite să ducă mai departe cugetarea umană.

Pornind de la aceste aspecte generale, să urmărim mai îndeaproape ideile lui Bărnuțiu.

La Bărnuțiu, conceptul de „națiune” are (include) înțelesuri mai largi.

În primul rând, națiunea este o comunitate umană dintr-un anumit timp istoric ai cărei membrii, posesori ai unor elemente (trăsături) comune conștientizate și prin care se individualizează în raport cu alte comunități, trăiesc și acționează în comun. Pentru a desemna această realitate, Bărnuțiu folosește de obicei termenul de *popor*. Iată ce spunea în „O tocmală de rușine și o lege nedreaptă”²⁴, protestul său de la 1842: prin *popor* se înțelege „o mulțime de oameni de aceeași viață, uniți prin aceeași limbă, prin aceeași datini și plecări, prin aceeași cultură a trupului și a sufletului, așa cât prin aceste sunt legați într-un neam ca prin niște legături firești”²⁵. Să reținem deci că originea comună, limba, datinile, obiceiurile și cultura sunt elemente definitorii pentru „naționalitatea” unei comunități umane, și în virtutea

²¹ Friedrich Karl von Savigny (1779—1861), teoretician german al dreptului istoric, autor al scrierii „*Vom Beruf unsern Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*” (Heidelberg, 1814). În 1815, împreună cu elevul său romantistul Goeschen și cu germanistul Eichhorn, fundează „*Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft*” (1815—1850), ca o concepție istorică a dreptului roman. Savigny este antipodul dreptului natural. El vede conceptul juridic în istorie ca „rezultând din contingențele vremii, care îl determină ca atare” (P. Pandrea, op. cit., p. 25). A fost profesorul lui Mihail Kogălniceanu.

²² Wilhelm Traugott Krug (1770—1842), interpret modern al filosofiei kantiene. Lucrările sale Fundamentale: „*System der theoretischen Philosophie*” (I—III, Leipzig, 1806—1810) și „*System der practischen Philosophie*” (I—III, Leipzig, 1817—1819), popularizează în sistem legat toate conceptele lui Kant. S-a succedat acestuia la catedra de filosofie din Königsberg. Continuator al enciclopediștilor francezi, al filosofilor raționaliști și scriitorilor conduși de ideea progresului, a susținut prioritatea drepturilor individuale ca fundament al dreptului general.

²³ Karl Wenceslaus Rodecke, von Rotteck (1775—1840). Profesor la Universitatea din Freiburg. Lucrarea sa principală „*Allgemeine Staatslehre*” (Stuttgart, 1840). Era un adept al dreptului natural. A fost „părintele liberalismului european din secolul al XIX-lea” (I. Chindriș, op. cit., p. 17). Spiritul său liberal a fost propagat prin „*Allgemeine politische Annalen*” și „*Der Freisinnige*”. Împreună cu Welcker a redactat, începând cu 1834, „*Staatslexicon*” pentru orientarea politică a publicului german.

²⁴ Textul, la G. Bogdan-Duică, op. cit., p. 199—209.

²⁵ *Ibidem*, p. 204.

acestora, ca „legături firești“ și adânc implantate în conștiința fiecărui membru, acea comunitate se înfățișează ca un „neam“.

În al doilea rând, „națiune“ mai are la Bărnuțiu sensul de *stat*, stat național evident. Pentru a desemna această stare a națiunii — de națiune împlinită, organizată politic, Bărnuțiu folosește termeni diverși: „națiune politică“²⁶, „societate“, „națiune“ și chiar „popor“. Iată câteva exemple: prin popor, arată Bărnuțiu în același protest din 1842 mai sus amintit, se înțelege și „acela care face de sine un stat neatâr-nătoriu“. Că „astfelii de popoară pot fi unite mai multe într-o soțietate juridică ce se zice Stat (Status Civilis)“²⁷, e o altă problemă. În „Dreptulu naturalu privatu“, apărut la Iași, în 1868, Bărnuțiu arată: „Societatea în sensu juriăicu (societas sensu juridico) nu e ver ce mulțime de persoane unite în orecare locu seau pana la unu tempu, ci e o mulțime de persone unite între sine prein comuniune de drepturi și detorii (jura et officia socialia) și prein o voinția comune careia se supunu toți membrii ei, oblegandu-se spre a efeptua unu scopu comune (finis socialis) prein aptivitate comune“²⁸. Deci comuniunea de drepturi și datorii, voința comună și scopul comun sunt elementele absolut necesare pentru constituirea și existența națiunii ca stat. În altă lucrare — „Dreptulu naturalu publicu“, apărută la Iași, în 1870, vorbind despre națiune ca stat și caracterul său național, Bărnuțiu spune: „Națiunile au unu carapteru națiunale, care se nasce și se esplică dein rațiuni genetice, istorice, fisice, morali și politice, adecă: ele au sentimente, virtuți, viția, ce se nascu și se esplică dein atari rațiuni și predominează la cea mai mare parte a națiunii“²⁹. Sunt exprimate aici în mod sintetic două aspecte importante: pe lângă elementele mai sus pomenite, în individualizarea (constituirea, definirea) unei națiuni mai intră și un ansamblu de sentimente, virtuți și vicii; apoi faptul că acestea se constituie în temeiul unor factori genetici, istorici, politici, morali și fizici ce însoțesc devenirea unei comunități umane. Apartenența înșilor la națiune e condiționată, după Bărnuțiu, tocmai de regăsirea la nivelul fiecăruia în parte a acestor elemente naționalitare, idee clar exprimată într-o altă scriere a sa — „Dreptulu publicu alu românilor“, apărută în 1867, la Iași. Iată ce spune Bărnuțiu, referindu-se, evident, la românii: „E Românul totu omulu ce nasce dein părrenți Români și țiene cu Românii, adecă cu dreptulu Românul, cu limba Română, cu religiunea Română și cu celelalte instituțiuni Române: Cei ce nu sunt uniți cu Românii prein aceste legături sunt străini (peregrini)“³⁰. Este adevărat că aici Bărnuțiu privește îndeosebi problema cetățeniei, dar pentru ideile susținute de noi textul este semnificativ.

²⁶ Vezi, de exemplu, proclamația de la 25 martie 1848, de la Sibiu. *Ibidem*, p. 75—76.

²⁷ *Ibidem*, p. 204.

²⁸ Simion Bărnuțiu, *op. cit.*, p. 259.

²⁹ Simion Bărnuțiu, *op. cit.*, p. 215.

³⁰ Simion Bărnuțiu, *op. cit.*, p. 97.

În dependență și în continuarea ideilor de mai sus, să urmărim acum ideile lui Bărnăuțiu în problema „naționalității”.

„Naționalitatea” este expresia sintetică a națiunii. „Națiune” și „naționalitate” sunt doi termeni corelativi. Prin „naționalitate” desemnăm felul de a fi al unei națiuni, specificul său. „Naționalitatea” conferă unei comunități umane demnitatea de „națională”. Fără „naționalitate” ea este altceva, dar nu națiune individualizată. La rândul ei, o comunitate umană oareșicare dobândește „naționalitate” în momentul în care a devenit una națională. Până atunci se poate vorbi de „etnicitate” sau de orice altceva. Deci „națiune” și „naționalitate” „intră” în istorie împreună, pe aceeași ușă și în același timp și pot „ieși” din istorie în același mod. A vorbi despre una înseamnă a vorbi și despre cealaltă.

Cât privește pe individ, el dobândește „naționalitate” în virtutea apartenenței la o comunitate națională, adică atunci când el este expresia elementelor de două ori specifice: cele ale națiunii, în general, și cele ale unei anume națiuni. Europeanul secolului al XIX-lea nu mai putea fi decât național și de o anumită factură „naționalitară”. Și Bărnăuțiu cunoștea foarte bine acest lucru atunci când își prezenta ideile cu privire la necesitatea „trezirii” la statul de națiune a românilor și de afirmare a „naționalității” lor.

S-a observat din cele mai înainte prezentate faptul că Bărnăuțiu evidențiază în mod just că în ecuația „naționalității” unei comunități umane date sunt cuprinse, într-un ansamblu, elemente importante; originea comună, datini și obiceiuri, limbă, religie, virtuți și vicii, cultură și sentimente comune. Dintre toate acestea însă, Bărnăuțiu, mânat de comandamentele vremii sale, accentuează doar asupra câtorva, îndeosebi asupra limbii și culturii pe care le consideră cele mai importante în definirea, afirmarea și păstrarea „naționalității” unui popor. „Dintre spițele averii cele mult feliurite numai *limba* vom să o luăm aici la cercetare, susține Bărnăuțiu în «O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă», din 1842, încât e o avere din lontru, strâns legată cu *personalitatea* fieștecărui om și cu *naționalitatea* fieștecărui popor»³¹

În concepția lui Bărnăuțiu „limba e averea cea mai scumpă a omului nestrucată și a poporului necorupt”³². „În limbă, spune Bărnăuțiu mai departe, e zugrăvită forma cugetării și a simțirii, dorințele și plăcerile, afecțiile și pasiunile”³³ poporului; „pe dânsa e întemeiat caracterul și naționalitatea lui; dacă și-au pierdut limba oarecare popor, și-au pierdut deodată caracterul și naționalitatea sa; unul ca acela nu mai are cînte înaintea popoarelor, ci e tuturor ca un obiect de batjocură...”³⁴.

³¹ Textul e reprodus după G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, p. 201.

³² *Idem.*

³³ *Idem.*

³⁴ *Ibidem*, p. 201—202.

Limba, susține Bărnuțiu, este în același timp expresia și oglinda gradului de cultură al unui popor; între limbă, cultura și culturalizarea unui popor există o relație foarte strânsă: „cu cât e mai cultivată limba oricărui popor, cu atât e mai cultivat și poporul; limba e măsura și mijlocirea culturii”³⁵, încheie Bărnuțiu. Ca atare, îndeamnă Bărnuțiu, „să avem grijă de ea și să o cultivăm, că pre dânsa e întemeiat caracterul și naționalitatea noastră; ... într-ânsa, ca într-o vistierie, avem depuse atâtea dulci aduceri aminte, încât mai curând își vor uita păsările sborul său, decât să se șteargă unele ca acele din inima Românilor, și prea grozav s-ar înșela oricine ar nutri în pieptul său acea părere că Românii n-au sentiment pentru cinstea, caracterul și naționalitatea sa”³⁶.

Bărnuțiu era atât de mult pătruns de rolul limbii în definirea naționalității încât, vorbind, evident, despre români, spunea la 1842: „... dreptul limbii și al naționalității nu se poate înstreina prin toameală”³⁷, iar dacă cineva ne-ar lua limba, „atunci naționalitatea e perdută”³⁸, căci, accentuează Bărnuțiu, „și Românii sunt popor sau nație”³⁹.

Multe din aceste idei vor fi reluate de Bărnuțiu în cuvântările sau scrierile ulterioare. Ele vor fi însă asociate ideilor sale politice de afirmarea națiunii române ardelenе fără însă ca prin acestea să-și piardă valoarea lor teoretică despre care este vorba în studiul nostru. Iată câteva idei expuse în discursul său de la Blaj: „Eu zic că *libertatea cea adevărată a vercărei națiuni nu poate fi decât națională*”⁴⁰, „și că *libertatea fără de naționalitate nu se poate înțelege la nici un popor de pre pământ*”⁴¹. Și pentru ca popoarele trăiesc în „secolul luminilor”, spune Bărnuțiu, „cultura lor cea adevărată numai de atunci începe, de când au început a învăța în limbile naționale”⁴².

Încheiem studiul nostru folosindu-ne de cuvintele aceluiași Bărnuțiu: „Ce este apa pentru pești, aerul pentru zburătoare și pentru toate viețuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naționalitatea pentru vecare popor, într-însa ne-am născut, ea este mama noastră, de suntem bărbați ea ne-a crescut, de suntem liberi într-însa ne mișcăm, de suntem vii într-însa viem, de suntem supărați ne alină durerea, cu cântecetele naționale, prin ea vorbim și astăzi ca părinții noștri care au trăit înainte de mii de ani, prin ea ne vor cunoaște strănepoții și posteritatea preste mii de ani. Naționalitatea e îndemnul cel mai potent spre lucrare pentru fericirea geniului omenesc. Pe care nu-l trage

³⁵ *Ibidem*, p. 201.

³⁶ *Ibidem*, p. 203.

³⁷ *Ibidem*, p. 204.

³⁸ *Ibidem*, p. 205.

³⁹ *Ibidem*, p. 203.

⁴⁰ Textul e reprodus după lucrarea „Simion Bărnuțiu. Discursul de la Blaj, și Scrieri de la 1848”, p. 46.

⁴¹ *Ibidem*, p. 49.

⁴² *Idem*.

inima a lucrare nici pentru a națiunii sale glorie și fericire, acela nu e decât un egoist pierdut pentru umanitate, de care e păcat că l-a decorat natura cu formă de om”⁴³.

OCTAVIAN TĂȚAR

„NATION” ET „NATIONALITÉ” DANS LA CONCEPTION DE SIMION BĂRNUȚIU

(Résumé)

La majorité des études consacrées à Simion Bărnuțiu le regardent comme homme politique et comme professeur, ce que est réel à l'égard de son activité. Et quand on a analysé sa pensée, les études sur Simion Bărnuțiu se sont dirigées de prédilection vers ses idées philosophiques et juridiques, et seulement en subsidiaire vers celles politiques, pédagogiques, esthétiques etc. D. D. Roșca, dans l'essai „L'europeen Bărnuțiu” paru en 1944, attirait l'attention sur le fait que Bărnuțiu est un esprit européen, que ses idées s'inscrivent dans un mouvement d'opinions ayant des profondes racines dans l'Europe Occidentale moderne.

Cette étude se propose de mettre en évidence les idées de Bărnuțiu en ce qui concerne un problème très actuel au XIXème siècle dans la pensée juridique et historique européenne — „le problème des nationalités”. Les études qui ont analysé l'évolution de l'idée de „nationalité” dans la pensée européenne du XIXème siècle mettent en évidence la rôle d'avant-garde et la majeure contribution des „écoles” juridiques italienne et française. Mais la lecture attentive de l'oeuvre de Bărnuțiu montre une conception intéressante et moderne en ce qui concerne la question de la „nation” et „nationalité”, qui peut inserer Bărnuțiu parmi les grands penseurs de l'époque. Tout de même, d'après nos connaissances sur le paysage de la pensée roumaine dans le domaine rap-pelé, Bărnuțiu detient une position d'avant-garde. Notre étude met en évidence aussi le contexte interieur et européen dans lequel Bărnuțiu formule les idées de „nation” et „nationalité”, en sachant bien le fait que Bărnuțiu n'as pas été un théoricien désintéressé, mais un militant politique et national.

⁴³ *Ibidem*, p. 53.